

MEENUTUSI „TALVEÖÖ UNENÄOST“

NIINA KOTSARENKO

2005. aasta eelõhtul toimus Tallinna Linnateatris kolmandat korda rahvusvaheline teatrifestival „Talveöö unenägu“. Juba alates sünnihetkest 2000/2001. aasta vahetusel võib seda festivali pidada kogu Euroopa kultuuripildis omanäoliseks sündmuseks. Üheks suuremaks eripäraks on see, et festivalile osalejaid valides ei lähtu korraldajad mitte ühtsetest vormi- ja sisukriteeriumidest või järgitavatest teatrisuundumustest, vaid eeskätt sellest, et lavastus oleks publikule huvitav ja kõrge kunstilise tasemega. Ehk, nagu on öelnud klassik: „Kõik žanrid on head, peale igavate.“

Festivali algidee tekkis poolteist aastat enne esimese festivali publiku ette jõudmist, seega ajal, mil Linnateatri hoones Tallinna vanalinnas hakkas tekkima uusi ja huvitavaid teatrisaale. Ehk taotluslikultki avati tänavune „Talveöö unenägu“ Hobuveskis mängitava Ain Prosa lavastusega „Vincent“. Hobuveski – teatrisaal, mis ei asu Linnateatri peahoones, küll aga selle vahetus läheduses, – sobitub orgaaniliselt seni kasutusel olnud mängupaikade mitmekesisesse galeriisse.

Eesti omalaadsema teatrifestivali „geograafia“ üllatab vaatajat oma laiahaardelisusega. 2000/2001. aastal olid siin Kama Ginkas Dostojevski „Kuritöö ja karistusega“; Wilam Horzyca nimeline teater Poolast Beckett „Lõppmänguga“; Kaunase Noorsoo Kammerteater, Ungari Kammeroooper jne. Järjekorras teisel festivalil, mis toimus 2002. aasta lõpul ja 2003. algul, pakuti publikule

võimalust tutvuda avangardsete lavastustega: sakslase Frank Castorfi „Lõpppeatus Ameerika“ ja ukrainlase Andrii Žoldaki „Kogemus: Kajakas“. Eksootilisemaiks osalejaiks olid tookordsel festivalil teater „Actoriones“ Kreekast, mis püüdis kaasaegsete vahenditega tuua lavale vanakreeka tragöödiat, ning teater „Patravadi“ Taist, kelle hämmastavalt ilus lavastus pühendas vaataja eurooplase jaoks mõistatusliku Kagu-Aasia kultuuri saladustesse.

Tänavusel festivalil mängiti ülmenukalt Adolf Šapiro lavastust „Isad ja pojad“, valgevenelaste „S. V-d“ (Tšehhovi „Kirsiaia“ ainetel), Jevgeni Arie lavastust „Ori“ (I. B. Singeri romaani põhjal) ja Reko Lundáni „Tarbetuid inimesi“ (Reko Lundán). Kui „Isad ja pojad“ ning „S. V.“ taotlevad eeskätt esteetilist naudingut, siis „Orja“ ja „Tarbetute inimeste“ puhul on ühisnimetajaks vaatajas tekitatav terav sotsiaalne samastumisvõimalus ja äratundmine, olgugi tegemist täiesti erinevate teemade ja tegevusaegadega.

Kuigi sündmused, millest kõneleb juutide „Ori“, leiavad aset „vanal hallil ajal“, näib käsitletud teema tänapäeva inimeselegi arusaadav ja lähedane. Reaktsiooni, mille tekitas vaatajas aga soomlaste lavastus, sobib ehk kõige tabavamalt iseloomustama sõna „ärritus“. Terav ja valus teema, mida „Tarbetud inimesed“ käsitles, hirmutab oma tõepärasuse ja eriti tõsiasjaga, et meie kaasaegne ühiskond pole endiselt võimeline leidma koduvägivalda probleemile lahendust.

Gesher-teatri
„Ori“
(I. B. Singer).
Lavastaja
Jevgeni Arie.

Pilku festivali algusaegadesse tagasi heites tekib soov meenutada üht kena ettevõtmist, mis on praeguseks kahjuks kaduvikku vajunud. Ma ei tea, kelle ideest see alguse sai, kuid esimesel „Talveöö unenäo“ festivalil toimusid vahetult enne uue aasta saabumist Linnateatri kõikvõimalikel lavadel üheaegselt festivalil osalejate improvisatsioonilised etendused. Millegipärast jäi toonane esimene kord ühtlasi ka viimaseks ja sellest on tõeliselt kahju!

Festivalist festivali kanduvaks tavaks on see-eest saanud kohtumised nüüdisaegse režissuuri meistritega. Teisel „Talveöö unenäol“ võimaldas kohtumine Anatoli Vassiljeviga teha lähemat tutvust tema loomingulise laboratooriumiga, tänavu said Kalju Komissarovi õpilased Viljandi Kultuuriakadeemiast osaleda Adolf Šapiro avatud meistriklassis. Linnateatri väiksesse saali oli selleks ainukordseks ürituseks kogunenud üle ootuste palju publikut.

Ning kõigi nende silme all sündis improviseeritud ja ettearvamatult kulgev etendus. Mingist hetkest haarati selle tegevusse kaasa ka pealtvaatajad: noored näitlejatudengid said Šapirolt ülesande valida enesele saalist „ohver“ ja veenda teda uskuma lugu, mille nad ise just sealsamas „kokku on luuletanud“. Tütarlaps, kes valis „ohvriks“ minu, jutustas oma lugu nii veenvalt, et ma võin rõõmuga ühineda Šapiro arvamusel: festivali klubis esitatud küsimusele, kas neist noortest võivad tulevikus näitlejad saada, vastas ta lühidalt, aga veenvalt: „Jah! Võivad!“

Fragmente öistest diskussioonidest

Etendustejärgsed hilisõised arutelud festivali klubis olid ülimalt kaasakiskuvad ja toimusid korraga kolmes keeles: inglise, eesti ja vene. Vestlust juhtis soome teatrikriitik Kirsikka Moring. Toon siin ära vaid väikese valiku neil diskussioonidel ülestähendatust.

Küsimus KOM-teatri näitlejatele: „Milline on publiku reaktsioon teie lavastusele, selle sisule ja teemale?“

Sari Mällinen: „See teema on tabu. Soomes tulevad vaatajad pärast etenduse lõppu, kallistavad, nutavad, aga ei räägi sellest, mis neile osaks on saanud.“

Tiina Lymi: „Oleme saanud mõned avameelsed anonüümkirjad, milles inimesed räägivad oma kodus toimuvast.“

Hannu-Pekka Björkman: „Ühe etenduse ajal, kui laval oli parasjagu tapmistseen, kostis saalist karjatus: „Palun lõpetage!““

Tiina Lymi: „Enne, kui autor seda näidendit kirjutama asus, viis ta end kurssi vastava statistikaga ja vestles psühholoogidega. Selgus, et üle 50-aastaste naiste jaoks on nende kodu ikka üks väga ohtlik paik. Iga neljas koduvägivalla juhtum lõpeb naise surmaga.“

(Kirsikka Moring esitleb koduvägivallaga seotud temaatika spetsialisti Eestist, sotsioloog Helve Kaset.)

Helve Kase: „Esmalt lubage tänada näitlejaid suurepärase töö eest. Tõepärane on selle lavastuse iga repliik. Ning ehkki Soome statistika andmetel on sealne koduvägivalla protsent väga kõrge, on Eestis see arv veel kaks korda suurem. Meil saab aastas 6000–7000 naist mehe poolt sõna otseses mõttes läbi pekstud, 40 000-le tekitatakse kehali vigastusi, millest omakorda 7000 on ülirasked. Naisi hirmutab küll enamasti vägivallaohu väljaspool oma koduseinu, kuid ometi toimub $\frac{2}{3}$ seda laadi kuritegusid just ohvri kodus.“

Ümarlauas on Gesher-teatri trupp Iisraelist.

Kirsikka Moring: „Rääkige veidi endast ja oma teatrist. Kas teie jaoks on ka vahet, kui mängite lavastust „Ori“ Iisraelis või siis mõnes teises riigis?“

Jevgeni Arie: „Esmalt tahan öelda, et vaatamata kogu eelnenud närvesöövale olukorrale, oleme sattunud imelise atmosfääriga festivalile. Meie teatri trupis on vene keelt kõnelevad näitlejad ja inglise keelt kõnelevad näitlejad. Kuid ei ühed ega teised valda uusheebrea keelt. Kui saabusime Iisraeli, esitati meile tingimus – õppige kolme aastaga ära juutide keel. Mõistsin, et see tingimus tuleb kiiresti täita, ja juba aasta pärast mängisimegi nõutud keeles. Üheksakümneaastastele vanakestele, kellel minu arvates oli küll täiesti ükskõik, mis keeles etendus on. Lugu, millest „Ori“ räägib, on vägagi elulähedane. Mees ja naine armastavad teineteist, kuid nende tunnete pole siin maa peal kohta, kuna tema on juut ja temake poolatar. Naine on võõras mehe usukaaslastele, meest ei võta omaks naise lähedased. Millised idioodid me, inimesed, tegelikult ikka oleme: meie maailm on huku äärel ja me ei suuda üksteisega ühist keeltki leida. Muidugi, Iisraeli publik võtab selle etenduse vastu palju emotsionaalsemalt kui vaatajad teistes maades. Sealne olukord

KOM-teatri „Tarbetud inimesed“. Autor ja lavastaja Reko Lundán.

on ka totaalselt erinev – näiteks ei esitata seal tänaseni Wagneri teoseid, nende mängimine on keelu all.“

Kirsikka Moring: „Kas te tajute oma õpetaja Tovstonogovi mõju ka praegu, pärast Venemaalt lahkumist?“

Jevgeni Arie: „Nägin teda unes viis aastat järjest. Nägin, otsekui käiks ta mu lavastusi vaatamas ja seejärel me koos arutleme nende üle. Minu põlvkonnal on ju tegelikult vedanud: meie eelkäijateks olid Efros, Jefremov, Ljubimov. Arvan, et tänastel noortel hakkab raskem olema.“

Vestlusringis on Adolf Šapiro koos lavastuse „Isad ja pojad“ osalistega.

Kirsikka Moring: „Kuidas sündis lavastus „Isad ja pojad“? Millised on teie töömeetodid?“

Adolf Šapiro: „Kõige suuremaks ül-

latuseks oli minu jaoks see, et me suutsime nii raske „Isad ja pojad“ lavale tuua vaid seitsme nädalaga. Linnateatri näitlejatega on mul kerge töötada. Töömeetod on mul aga vaid üks: püüan ise näitlejate silme all tööd teha ja sellega koos nendega töötada. Raskeim näitlejale ei ole ju mitte mängida rolli karakterit ja selle kuju, vaid mängida rolli teemat. Selle lavastusega sain ma ka ühe täiesti uue kogemuse osaliseks: „Isade ja poegade“ finaalis on näitlejatele ette nähtud pikad monoloogid. Tööprotsessi lõpul loobusime neist, ning mis kõige huvitavam – need jäid ikkagi alles – mängitud tegelaste sisemusse, näitlejad kandisid neid siiski kaasas.“

Aarne Üksküla: „Adolf Šapiro on parim lavastaja, kellega mul kunagi on õnnestunud koostööd teha. Minu jaoks on

Janka Kupala nimelise Rahvusteatri „S. V.“ (Tšehhovi „Kirsiaia“ ainetel).
Lavastaja Pavel Adamtšikov.

teatris olulisim leida üles inimene, mitte vormi- või mingi teatrisuuna otsingud. Armastan väga vene klassikat ja räägin oma lastelastele sageli: „Õppige vene keelt!”

Indrek Sammul: „Teatrikoolis kuulsin väljendit „misanstseen“ ja neli aastat püüdsin arusaamisele jõuda, mida see õieti tähendab. Mulle hakkas ajapikku tunduma, et juba mõistangi seda. Siis aga tuli koostöö Šapiroga ja ma adusin, et misanstseen on kunst ja seda tuleb teha tunnetusega. Misanstseeni nihutamine kas või mingi tühisena tunduva 50 sentimeetri võrra on väga oluline asi, millest võib muutuda stseeni ja ka kogu lavastuse tunnetus, tuju ja karakter.“

Adolf Šapiro: „Olen töötanud ka Jevgeni Arie teatris ning tean tema lavastusi. Sooviksin väga, et „Talveöö une-

näol“ osaleks tema „Külake“. See on lugu inimestest, elust, kõigile mõistetavatest asjadest. Tahaksin väga jagada kõigiga seda kunstilist naudingut, mida see lavastus mulle pakkus.“

Piiritaguste festivalikülaliste arvamused

Mats Eriksson, Backa -teatri direktor: „Mulle meeldis festivali korraldus, lavastuste professionaalne tase. Muidugi ka see, et neid lavastusi mängiti maailma ühes omanäolisemas teatrimajas. Märkimist väärib ka lavastuste mitmekesisus: põhjamaistest (Soome ja Rootsi) realistlikest, süngetest peredraamadest klassikaliste näidenditeni (Tallinna Linnateater ja Gesher-teater). Lisaks nendele suurepärase plastiline poeem Valgevenest. Ülihuvitavad olid etenduste-

Aarne Üksküla ja
Adolf Šapiro
festivali arutelul.

järgsed arutelud, sugugi mitte vähem köitvad kui lavastused ise. Mul oli ehk veidi enam vaba aega kui teistel festivalil osalejatel ja seetõttu sain jälgida ka eesti publikut. Vaataja on Eestis palju rahulikum ja „hästikasvatatum“ kui meil Rootsis. Alguses arvasin, et nende vastuvõtt on lihtsalt jahedam, kuid etenduse lõppedes, kui puhkes aplaus, sain võimaluse näha ja kuulda, kui väga eestlane armastab teatrit. Ja sellise publikuga on teatril tulevikku.“

U. Rowland Taylor, dramaturg ja ajakirjanik Kanadast: „Olen Eestis esmakordselt. Väga meeldisid Tallinna vanalinn ja Linnateatri maja. Festivali-etendusi külastades sain tõelise naudingu osaliseks: elamust pakuti nii nägemis- ja kuulumismeelele kui ka hingele. Olen vaimustatud Rootsi Backa-teatrist; Helsingi KOM-teatri näitlejatest; Valgevene näitlejatest, kes tõid meie ette õrna ja hapra fantaasia Tšehhovi „Kirsiaia“ teemal.“

Kuid loomulikult olid minu, nagu kindlasti ka paljude teiste jaoks kõrgeima kunsti näiteks Turgenevi romaani „Isad ja pojad“ õhuline adaptatsioon, mille tõi lavale tõeline „teatrivõlur“ Adolf Šapiro, ning Jevgeni Arie võimsa

mõjujõuga „Ori“ I. B. Singeri romaani järgi. Väga meeldisid mõned näitlejatööd: täiuslikult särav ja saladuslikult ligitõmbav Anna Sergejevna Odintsova Epp Eespäevalt; sama hiilgav näitlejatöö tema partnerilt Marko Matverelt Bazarovi rollis. Suurepärased ja veenvad osatäitmised Aarne Ükskülalt tema kahes eriilmelises „olekus“ „Isades ja poegades“. Epp Eespäevalt oli võrratu roll ka Ain Prosa lavastuses „Vincent“. Samuti võimaldas Alo Kõrve Vincent van Goghi rollis meil osa saada väga heast, ootamatu lähenemisnurgaga näitlejatööst.

Mind üllatas ka näitlejanna Anu Lamp, kes on teinud nii tundliku ja peene tõlke Nicholas Wrighti „Vincentist“. Ehkki ma ei valda eesti keelt, tundsin vaistlikult, et ta on tabanud autoriteksti kõiki nüansse.

Omaette kütkestav elamus oli ka uusaastavastuvõtt Linnateatris. Sellist pidu pole minu elus veel ette tulnud.“

Vene keelest tõlkinud
MERLE LJUBIMOVA